

GEBROKEN LICHT

Ter nagedachtenis van H el ene van Hoorn

Ik was nog jong, rond de tijd dat mijn vader stierf, en vroeg me vertwijfeld af waarom ik nu juist geboren was. Waarom was er niet iemand anders bij mijn ouders geboren ? Dan was ik er nooit geweest. Maar het was evident dat ik ik was, zelfs als ik door de wereld zou zweven en niet geboren werd. Wat ik dan was - een lichaam, een geest, een naam - vroeg ik me echter niet af..'

Deze vragen, die H el ene van Hoorn op 15 januari 1983 tijdens een meditatie in haar dagboek noteerde, kenmerken de wijze waarop zij het leven bekeek. Het zijn vragen die tegelijk een algemene of filosofische en een zeer persoonlijke strekking bezitten. Mogelijk doet deze biografische schets, waarin het persoonlijke leven van H el ene centraal gesteld is, onvoldoende recht aan haar filosofische werk. Ik vertrouw er evenwel op dat dit tekort door de hierv oor opgenomen boeddhistische teksten en de daarbij behorende inleiding goedge maakt wordt.

Nu is de paradoxale vraag die tijdens H el ene's meditatie opdook - het probleem van haar identiteit als zij niet geboren zou zijn - minder vreemd dan op het eerste oog lijkt. Toen haar ouders tegen het einde van de Tweede Wereldoorlog met elkaar in het huwelijk traden, was haar moeder vierendertig jaar en was haar vader de vijftig al gepasseerd. Nadat ze eerst voor de wet waren getrouwd, zou het kerkelijk huwelijk op 28 september 1944 plaats vinden. Dit voornemen is door de oorlog verstoord. Begin september werd de plaats Malden - waar vader als gemeentesecretaris werkzaam was - opgeschrikt door de terugtocht van het Duitse leger. Gedurende twee dagen en nachten trok een onafzienbare rij van tanks en kanonnen door het dorp, vluchtend voor de geallieerde legers die vanuit Frankrijk en België naar het noorden optrokken. De Duitsers gingen over tot inkwartiering en eisten medewerking van de plaatselijke ambtenaren. De burgemeester van Malden besloot onder te duiken en daarmee kwam alle verantwoordelijkheid op H el ene's vader neer. Deze stond voor de moeilijke vraag of hij moest vertrekken of blijven.

Aanvankelijk besloot hij te gaan. Maar nauwelijks was hij met zijn vrouw de Waal bij Nijmegen over of hij bedacht zich. Hij vond het beroerd om als verantwoordelijke voor de luchtbescherming, hulpverlening en noodevacuatie de plaatselijke bevolking in de steek te laten en keerde naar Malden terug. Toch bleek al spoedig dat ook hij beter kon onderduiken, waarna het echtpaar alsnog per fiets naar het Westen vertrok. Via collega's, pastoors en familieleden kwamen vader en moeder uiteindelijk in de Neder-Betuwe aan. Vluchtend voor de razzia's van de Duitsers in verschillende dorpen, veranderden zij keer op keer van adres. Dat ze alleen wettelijk en niet kerkelijk met elkaar gehuwd waren, vormde een extra probleem. Ze moesten daardoor wel samen reizen maar konden als goede katholieken niet samen overnachten. Als gevolg daarvan vond pas in 1945 de kerkelijke inzegening van het

huwelijk plaats.

Eerst drie jaar later werd H el ene geboren. Haar ouders hadden de hoop op een kind eigenlijk al opgegeven en zagen de komst van hun dochtertje dan ook als een geschenk. Er deden zich geen problemen tijdens de zwangerschap voor en ook de bevalling verliep zonder moeilijkheden. Wel kwam het korte tijd later tot een conflict met de huisarts, die een te geringe hoeveelheid voeding voorschreef. Deze ging er als plattelandsarts vanuit dat moeders altijd meer aan hun kinderen geven dan de dokter voorschrijft. Maar H el ene's moeder - nauwgezet als zij is - hield zich precies aan zijn recept met als gevolg dat haar kind bijna aan ondervoeding bezweek. De toestand was zelfs zo ernstig dat H el ene onder behandeling van een kinderarts moest worden gesteld.

Los van dit incident, heeft H el ene in haar vroege jeugd weinig problemen gekend. Hoewel zij als enig kind voortdurend in het gezelschap van ouderen was, had zij waarschijnlijk een heel gelukkige jeugd. Wie de fotoboeken doorbladert ziet een vrolijk meisje dat haar vader vaak bij zijn openbare optreden vergezelde. Zij bracht haar jonge jaren in een degelijk, katholiek en betrekkelijk welgesteld gezin door. Een dergelijk klimaat was in de familie trouwens niet ongewoon. Haar grootvader aan vaderszijde was burgemeester van Groesbeek en later van Valkenswaard geweest. Haar grootvader van moederszijde was als hoteleigenaar te Zutphen met een welgestelde boerendochter uit Utrecht getrouwd. Beide families telden meerdere geestelijken. Twee tantes aan moederszijde waren in het klooster gegaan en zij kwamen - toen het kloosterregiem in de jaren zestig wat lossier werd - regelmatig in Malden logeren. Aan vaderszijde zijn er eveneens twee in het klooster geweest. Vader was zelf ook bijna priester geworden, maar kort voor zijn wijding zag hij van het priesterschap af. In 1932 werd hij aangesteld als gemeentesecretaris te Malden, een stil boerendorp onder de rook van Nijmegen, waarvan de bevolking voor merendeel uit katholieken bestond.

Dat hij zich in brede kring geliefd gemaakt heeft, bleek onder meer toen in 1957 zijn zilveren ambtsjubileum gevierd werd. Men krijgt het beeld van een man die zijn ambt zeer ernstig neemt, die een groot vertrouwen in God gesteld heeft en overal de samenwerking zoekt, die de groei van de gemeente toejuicht maar niet zonder zorgen beziet, die zelf tot de notabelen van het dorp behoort maar ook veel waardering voor het gemeentepersoneel heeft en die zich tegenover de bevolking zeer dienstbaar opstelt. 'De bevolking is er niet voor ons, maar wij ambtenaren zijn er voor de bevolking', aldus het devies dat hij niet alleen zijn medewerkers maar ook zichzelf voorhield. H el ene deelde steeds in de glans die deze alom gerespecteerde vader omgaf en hij was - hoe kan het ook anders - bijzonder op zijn dochter gesteld. Het is dus niet vreemd dat zij haar hele leven zeer positieve herinneringen aan deze man gehad heeft.

Niettemin diende zich in de loop der jaren een zekere opstandigheid bij H el ene aan. Met name in haar puberteit begon ze zich in toenemende mate aan het ouderlijk milieu te onttrekken. Op de middelbare school bleek zij een bedreven spijbelaarster. Ze ging dan met vriendinnen naar de markt in Arnhem toe en zei op school dat ze ziek was geweest. Op danses en feestjes ging het avontuurlijker toe dan in de ogen van vele ouders wenselijk was. De nabijheid van Nijmegen is hierop zeker van invloed geweest. In deze studentenstad kwam begin jaren zestig een nieuwe, vrijzinnige jeugdcultuur op die tot ver in de omtrek zijn uitstraling had. Ofschoon ik niet precies weet wat H el ene in die jaren meegemaakt heeft, is het duidelijk dat haar fascinatie voor roken, drinken en andere 'ondeugden' uit die periode dateert. Thuis hebben ze er waarschijnlijk niet veel van gemerkt. Voor het oog van de buitenwereld bleef H el ene zich keurig gedragen. Ze werkte bijvoorbeeld in een tehuis voor geestelijk gehandicapte kinderen, ging trouw naar de kerk en richtte in Malden zelfs een tienerkoor op.

Twee kort op elkaar volgende gebeurtenissen hebben H el ene's wereld hardhandig verstoord. Op 4 februari 1963 kwam haar vader te overlijden. Hij was al verschillende malen

overspannen geweest en daarvoor door de huisarts behandeld. Maar haar vader, fors gebouwd en een stevige roker, bleek ook een hartkwaal te hebben. De huisarts zag deze over het hoofd. Vaders toestand verergerde en er volgde een opname. H  l  ne's moeder zocht hem regelmatig in het ziekenhuis op. Als ze op zekere dag met de bus terugkomt, ziet ze een man voor haar huis op de stoep staan. Het is de kapelaan. Ze brengt hem de hartelijke groeten van haar echtgenoot over en zegt haar man binnen enkele dagen weer thuis te verwachten. Maar de kapelaan kijkt bedremmeld en zegt: 'Mevrouw, ik heb heel andere berichten. Uw man is namelijk heel ernstig ziek'. Als moeder aanstalten maakt om direct naar het ziekenhuis terug te keren, deelt hij haar de ware reden van zijn komst mee. Vader had kort na het bezoek een hartaanval gekregen en was niet meer gered. Dat betekende vanzelfsprekend een geweldige schok. In haar zenuwen belde H  l  ne - die toen veertien jaar was - buiten medeweten van haar moeder alle vrienden en kennissen op om te zeggen dat haar vader was overleden. Wie kennis neemt van de hier opgenomen teksten over de onvoorspelbaarheid van de dood, kan H  l  ne's belangstelling ervoor ook tegen deze achtergrond zien.

Korte tijd later werd H  l  ne buiten haar schuld slachtoffer van een verkeersongeluk. Rijdend op haar brommer werd zij in Nijmegen in volle vaart door een Volkswagen aangereden. H  l  ne kwam meters verder op een trottoirband terecht. Hoewel zij niet in coma raakte, liep ze ernstige verwondingen op. Ze had een schedelbasisfractuur met zware hersenschudding. Als gevolg van een en ander raakte ze aan een gezichtshelft verlamd. Door het toepassen van elektrische massage kon men de ergste symptomen bestrijden, maar ze raakte deze niet helemaal kwijt. Vooral wanneer ze moe was, trok haar linkeroog enigszins naar beneden, een tic waarvan ze tot het eind van haar leven last gehad heeft. Veel ernstiger was dat haar reuk- en smaakzin blijvend waren gestoord. Een van de eerste dingen die ze mij vertelde, was dat ze bijna alles vond stinken. Slechts enkele dingen - tomaten bijvoorbeeld - hadden een neutralere geur. Het smartegeld, dat eerst na een proces van enkele jaren uitgekeerd werd, bood maar een schrale troost. Door het ongeluk moet een deel van haar levensgeluk aangetast zijn. Het vertrouwen in haar lichamelijke gewaarwordingen werd erdoor ondermijnd.

Een ander gevolg van het ongeluk was dat H  l  ne niet aan het eindexamen van de middelbare school kon meedoen. Een jaar later legde ze daarom het Staatsexamen af waarna zij zich inschreef als studente filosofie aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen. Deze studiekeuze mocht destijds voor een meisje opmerkelijk worden genoemd. Tegen de achtergrond van de hierboven geciteerde vragen en twijfels is zij echter niet vreemd.

Zo begon een nieuwe fase in haar bestaan die zowel op sociaal als persoonlijk vlak de nodige turbulentie kende. Het leven dat wij leidden - H  l  ne en ik leerden elkaar in 1970 kennen en woonden daarna acht jaar samen - moet mede in het licht van de toenmalige tijd worden gezien. De studentenbeweging had aan het einde van de jaren zestig een kritische houding tegenover kerk en maatschappij teweeg gebracht. Deze werkte ook op de Centrale Interfaculteit door. De opleiding had - naar de mening van de studenten althans - te lang in het teken van een traditioneel katholicisme gestaan. We eisten daarom medezeggenschap in het beleid en stelden alternatief onderwijs voor. Bij benoemingen van nieuwe docenten drongen we aan op pluriformiteit. Om dit alles kracht bij te zetten richtten we in 1972 een zogenaamde 'filosofenbond' alsook een faculteitsblad met de naam Splijt-stof op. Verder namen we zitting in raad en bestuur van de faculteit. Onze politieke oriëntatie was tamelijk links maar binnen het spectrum van Nijmeegs radicalisme aan de gematigde kant. Verschillende filosofiestudenten meldden zich als lid bij de Communistische Partij Nederland aan. Voorts waren we buiten de faculteit in de Unie van Studenten Nijmegen actief en voerden we acties tegen verhoging van het collegegeld, de herstructurering van de universiteit, de oorlog in Viet Nam, uitbreiding van kernenergie enzovoort. Dit alles nam een groot deel van onze energie in beslag. In de regel hebben we niet meer dan een derde van onze tijd aan de studie besteed. De rest ging heen met vergaderen, het schrijven van

pamfletten, het bezetten van gebouwen, het houden van demonstraties etc.

De meeste activiteiten speelden zich af in een kleine kring van enthousiaste en sterk gepolitiseerde studenten. Ook H  l  ne behoorde tot deze kring. De vele vergaderingen die op haar kamer werden gehouden, duurden meestal tot diep in de nacht. Tot een gemeenschap, een groep van gelijkgestemden behoren, die zich voor hetzelfde ideaal inzetten, is altijd heel belangrijk voor haar geweest. Maar dit engagement had ook een wijsgerige kant. Naar ons idee had de traditionele filosofie in het algemeen en de katholieke in het bijzonder haar relevantie verloren. Daarom verdiepten we ons - goeddeels buiten het officiële programma van de faculteit om - in verschillende vormen van kritische filosofie. Vooral het marxisme reikte een handvat aan om ons leven op orde te brengen. Zo werden geleidelijk nieuwe scheidslijnen tussen vriend en vijand getrokken. Er groeiden andere opvattingen met betrekking tot goed en fout, waarbij vooral aan de Tweede Wereldoorlog werd gerefereerd. We streefden nieuwe waarden en doeleinden na, zoals het ideaal van broederschap of solidariteit met onderdrukte groepen. En we probeerden nieuwe strategieën of machtsmiddelen uit, waaronder buiten-parlementaire acties. Aldus voltrokken wij in korte tijd de overgang van een katholiek naar een socialistisch wereldbeeld. Destijds deed deze overgang zich als breuk voor, maar men kan zich - zeker vanuit boeddhistisch gezichtspunt - afvragen of de continuïteit niet overheerst. In hun sensibiliteit voor het 'lijden' en hun behoefte hieraan iets te 'doen' behoren zowel katholicisme als socialisme immers tot een specifiek westerse vorm van engagement. En het was deze vorm die H  l  ne in toenemende mate als problematisch ervoer.

Daarmee loop ik echter vooruit. Tussen de bedrijven van het sociaal-politieke activisme door deed H  l  ne tentamens en studeerde zij af. Hoewel zij zeer intelligent was, kwamen haar resultaten niet boven de middelmaat uit. Op een of andere manier leek zij niet door de stof te worden geraakt. Dat gold zelfs voor het marxisme van Louis Althusser, met wiens denken H  l  ne nog het meest vertrouwd was. Zij schreef onder meer een bijdrage over het vraagstuk van de ideologie in Seminar Althusser. In haar doctoraal-scriptie trachtte zij diens theorie toe te passen op het maatschappelijk werk, maar dit leidde niet tot een geïnspireerd resultaat. Van 1978 tot 1980 vond ze als cursusleidster tijdelijk werk op enkele volkshogescholen. Ik geloof niet dat ze een en ander met veel plezier deed. Wat haar werkelijk bezig hield, kwam in dit werk niet tot zijn recht. Een even onvermijdelijke als kortstondige flirt met het feminisme, bevredigde haar evenmin. De vragen die H  l  ne zich stelde, lagen nu eenmaal niet op een maatschappelijk vlak. Ze waren zowel metafysisch als persoonlijk van aard. Bepaalde denkers uit de westerse filosofie (bijvoorbeeld Spinoza) hadden haar zeker soelaas kunnen bieden. Ook de oosterse wijsbegeerte had haar verder kunnen helpen, maar deze was aan de faculteit nagenoeg onbekend. De filosofenbond wees het voorstel om dit vak te introduceren zelfs expliciet af. Marx' elfde stelling over Feuerbach ('De filosofen hebben de wereld slechts verschillend geïnterpreteerd; het komt er op aan haar te veranderen') hield ons nog lange tijd in de ban.

In menig opzicht was H  l  ne dus een kind van haar tijd. Zoals vele van haar generatiegenoten streefde zij een rechtvaardiger maatschappij na. Ze meende dat de oorzaak van vele problemen op sociaal en hun oplossing op een politiek vlak moest worden gezocht. Tegelijk verwezen delen van haar persoonlijk bestaan naar een heel andere problematiek. Omdat ik dat van nabij heb meegemaakt, sta ik daar wat langer bij stil.

Toen H  l  ne en ik elkaar leerden kennen, waren we alle twee eenzaam, zij het ieder op zijn eigen manier. Mijn eenzaamheid bestond eruit dat ik geen enkele vriend laat staan een vriendin gemaakt had. H  l  ne had wel de nodige contacten maar die stelden haar bitter teleur. Vanuit deze dubbele leegte brachten we in de zomer van 1970 voor het eerst de nacht met elkaar door. We vonden gezelschap en troost bij elkaar maar in seksueel opzicht klikte het niet. Dat is in de acht jaren dat wij samen optrokken eigenlijk zo gebleven. In de loop der tijd werd onze verhouding steeds dubbelzinniger. Aan de ene kant werd onze band hechter,

niet alleen door ons engagement in politiek en filosofie maar ook door bepaalde tegenslagen die we gezamenlijk doorstonden. In de zomer van 1972 werd H el ne geopereerd wegens een melanoom. Bij de telkens terugkerende controles (deze ziekte had immers een onheilspellend karakter) waren we voor zorg en steun sterk op elkaar aangewezen. Aan de andere kant waren wij nog lang niet aan een definitieve band toe. Enige tijd lang meenden we dat een soort coëxistentie mogelijk was. We woonden in hetzelfde huis, deelden lief en leed maar lieten elkaar in de omgang vrij. Op den duur bleek dat geen houdbare formule te zijn en daarom gingen we in 1978 uiteen. Onze verhouding was vanaf die tijd een vriendschappelijke.

Deze scheiding pakte voor elk van ons heel anders uit. Terwijl ik mij in allerlei werkzaamheden op politiek en theoretisch gebied stortte, gleed H el ne geleidelijk in een depressie weg. Was het einde van onze relatie de oorzaak of ging het slechts om de spreekwoordelijke druppel ? Ik wist het niet. Ofschoon ik me wel schuldig of op zijn minst verantwoordelijk verantwoordelijk voelde, besepte ik ook dat H el ne met problemen worstelde, waarvoor geen enkele relatie een oplossing bood. Deze hadden zich bovendien al aangekondigd, lang voordat ik de moed of het vermogen had ze onder ogen te zien. Zo was H el ne altijd met de dood bezig. Bij ons eerste bezoek aan Malden moest ze eerst een begrafenis bezoeken. Op vakanties in het buitenland ging H el ne altijd graag naar het plaatselijke kerkhof toe. In haar verhalen kwam niet alleen de dood van haar vader maar ook het thema zelfmoord regelmatig terug. De affiches in haar studentenkamer gaven bij voorkeur een geraamte of doodskop te zien. Tegenover anderen gedroeg zij zich bij tijd en wijle zeer provocatief. Er waren momenten dat ze een soort depersonalisatie ervoer. Ze voelde zich dan van haar eigen lichaam loskomen en keek vanuit de hoogte op zichzelf en de anderen neer. Het waren stuk voor stuk symptomen van een geweldig gevecht dat zich gedurende vele jaren diep in haar ziel voltrok. Het bracht een fundamentele twijfel aan zichzelf, de wereld en de zin van het leven teweeg, een twijfel die door het filosofisch en politiek engagement in haar studententijd slechts tijdelijk werd afgeweerd. Na haar afstuderen brak de crisis in alle hevigheid door. En het was toen dat H el ne met het boeddhisme in aanraking kwam.

Op welke wijze deze kennismaking in haar werk gegaan is, weet ik eigenlijk niet. Een feit is dat H el ne zich vanaf 1980 meer en meer in boeddhistische teksten begon te verdiepen. Op een dag deelde ze mee dat ze voorlopig naar Engeland ging om aan het Manjushri-instituut te Ulverston een aantal cursussen te volgen. Daarbij stonden zowel theoretische als praktische kanten van de boeddhistische leer op het program. Sociale gemeenschap en filosofie, logica en meditatie reikten elkaar zodoende de hand. Toen ik daar in het noord-westen van Engeland een keer op bezoek was, merkte ik hoezeer H el ne op eigen kracht een weg zocht. Toch had zij ook daar een moeilijke tijd. Het kwam pas tot een echte ommekeer toen ze een jaar later naar India ging. Vooral de boeddhistische tempels maakten grote indruk op haar. Ze vertelde me later hoe ze in het halfduister tegenover een beeld van de Boeddha uren lang heeft zitten huilen. Al het opgehoopte verdriet leek zich een weg naar buiten te banen. Een paar van de leraren bij wie ze lessen volgde, maakten eveneens veel bij haar los. Ze had het gevoel eindelijk thuis gekomen te zijn en besloot in retraite te gaan. Bij Dharamsala bracht ze vanaf begin april 1983 een half jaar in eenzaamheid door. Ze bewoonde hoog in de bergen een hut en had de opdracht gekregen om acht uur per dag zeven dagen per week meditatie te doen. Op grond van de brieven die H el ne schreef en het dagboek dat ze bijhield, krijgen we een indruk van de enorme omwenteling die zich in haar voltrok.

Om te beginnen doken allerlei pijnlijke episoden uit het verleden weer op. H el ne keerde naar de dood van haar vader terug, naar de kritiek van moeder op haar gedrag, naar degenen met wie ze verhoudingen had, naar de groep vrienden met wie ze politiek actief was geweest en naar de uitzonderingspositie waarin ze telkens weer terecht kwam. Ze onderging

gevoelens van intense woede en angst. Ze ontwikkelde een fobie voor spinnen en andere insecten met harige poten. Zelfs een schorpioen die boven het altaar in de hut zat, joeg haar minder angst aan. In een gesprek met de leraar die haar tijdens deze meditatie begeleidde, interpreteerde H el ne dit als een angst om haar eigen ik te verliezen. Ze beseftte dat ze haar ervaringen, vermogens en intelligentie altijd gebruikte om deze angst tegen te gaan. Ze dacht na over de stelling dat seksuele overgave aan spirituele groei voorafgaat en kwam tot de conclusie dat zij de omgekeerde weg bewandelde. Al mediterend deed ze echter ook heel nieuwe ervaringen op. Ze heeft visioenen van ruimte en licht en wordt heldere kleuren gewaar. Op 18 juli 1983 schrijft ze in haar dagboek: 'Soms wit licht, ook voor het slapen. Dharmakaya: reis door het heelal naar boven. Heel groot. Nog niet eerder gebeurd'.

Begin oktober is de retraite voorbij en keert H el ne naar de bewoonde wereld terug. Hoewel ze vervolgens bepaald niet als heilige leeft, neemt de verandering langzaam vastere vormen aan. Ze vertrekt naar New Dehli en verdiept zich onder leiding van Gelek Rinpoche verder in het boeddhisme. Ze breidt niet alleen haar kennis uit maar komt ook gevoelsmatig tot rust. Twee jaar later is H el ne zodanig 'hersteld' dat ze het advies krijgt naar huis terug te gaan. Ze ziet daar eerst erg tegen op, bang voor een terugval en twijfelend aan haar vermogen om in Nederland iets voor het boeddhisme te doen. De gedachte dat zij voor haar moeder moet zorgen, blijkt uiteindelijk doorslaggevend te zijn. Begin 1985 betreft ze een kamer in het ouderlijk huis. Voor haar vertrek heeft ze Gelek Rinpoche laten beloven dat hij haar zal komen opzoeken. Dat heeft hij inderdaad meerdere keren gedaan. H el ne stelde hem bij die gelegenheid aan ons voor en organiseerde avonden waarin we met hem van gedachten konden wisselen. Ook begon ze nu inleidingen en lezingen te geven voor een uiteenlopend publiek. Deze vonden onder andere aan het Han Fortman-centrum te Nijmegen plaats. Zelf bewaar ik met name goede herinneringen aan de voordracht die ze eind 1985 in de lezingencyclus China Maria Bataille te Amsterdam hield.

Een en ander mondde uit in de twee projecten waaraan H el ne de laatste jaren van haar leven wijdde. Ten eerste richtte zij een centrum op voor boeddhistische studies. Het bezoek van Gelek Rinpoche in het voorjaar van 1985 was er de aanleiding toe. Al spoedig bleken tien tot vijftien mensen belangstelling voor een nadere studie van teksten uit de Lamrim-traditie te hebben. De begeleiding van deze groep ging H el ne niet altijd even gemakkelijk af. Ze zag soms tegen de bestuurlijke en didactische verplichtingen op. Van een al te devote of irrationele overgave aan 'oosterse wijsheden' moest ze niets hebben. In plaats daarvan stond zij een op inzicht en eigen ervaring gebaseerde toetsing van de boeddhistische opvattingen voor. Dit leidde in 1987 tot een aparte stichting die de naam 'Jewel Heart' kreeg. Deze organiseert niet alleen theoretische cursussen op een inleidend en een gevorderd niveau, maar ook praktische meditatie-oefeningen. De geestelijke leiding berust bij Gelek Rinpoche die, naast zijn reizen naar de Verenigde Staten of het Verre Oosten, het studiecentrum bij tijd en wijle bezoekt.

Het tweede project dat H el ne na haar terugkeer uit India opzette, was een promotie-onderzoek. Centraal daarin stond een thematiek die haar altijd ten zeerste heeft bezig gehouden - het vraagstuk van dood en vergankelijkheid. Maar terwijl ze er vroeger door geobsedeerd was, kwam haar denken nu in het teken van sublimatie te staan. 'Van de dood een deugd maken' - dat was de even programmatische als ironische titel die ze voor haar werk bedacht had. Ze begon zich meer systematisch in de boeddhistische visie op leven en dood te verdiepen, legde zich in Leiden op de studie van het Tibetaans toe, maakte vertalingen van de cruciale teksten en de commentaren erop en begon voorbereidingen voor haar proefschrift te treffen. Prof. Wilhelm Dupré nam de wetenschappelijke begeleiding op zich, Gelek Rinpoche was haar leidsman waar het de spirituele traditie betrof. Ze diende een aanvraag bij de Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek in die - na de onvermijdelijke fase van bijstelling en herformulering - inderdaad gehonoreerd werd. De inhoud van dit project licht ik niet verder toe, op dat punt spreken de hier gepubliceerde

teksten voor zich. Per 1 september 1990 ging haar aanstelling als onderzoeker aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen in. Drie dagen later bleek zij ongeneeslijk ziek.

De gebeurtenissen die zich daarna hebben voltrokken en waarvan ik samen met anderen getuige ben geweest, behoren tot de meest wonderlijke die ik meegemaakt heb. Ze bewijzen hoezeer H  l  ne zich met behulp van haar meditaties zowel verstandelijk als gevoelsmatig op haar eigen dood voorbereid had. Men kan zich zelfs afvragen of haar voorbereiding niet t   goed geweest is - haar ongerustheid over bepaalde symptomen leek in elk geval minimaal. Reeds aan het begin van 1990 begon zij in toenemende mate klachten te krijgen - naar later bleek het gevolg van een kwaadaardig gezwel dat zich aan het ontwikkelen was. Moeder en vriendinnen raadden haar keer op keer aan een specialist te raadplegen. De huisarts, aan wie ze na lang aandringen een bezoek bracht, kon in eerste instantie niets verdachts ontdekken. Inmiddels werkte H  l  ne als een bezetene om de vertaling van een aantal klassieke teksten rond te krijgen. Ook wilde ze met alle geweld nog een bezoek aan Tibet brengen, wat haar in de zomer van 1990 inderdaad gelukt is. En tenslotte werd haar onderzoeksproject door NWO erkend waardoor ze na vele jaren van werkeloosheid eindelijk weer een betaalde baan kreeg. Men zou dus verwachten dat de ontdekking van een kwaadaardig gezwel begin september een geweldige slag voor haar was.

Het was ook een slag. H  l  ne zag de ernst van de situatie zonder meer in en heeft met alle kracht die in haar was voor haar herstel gevochten. Maar zowel de ingrijpende operatie als de chemotherapie die zij onderging, schoten te kort. In de loop van het najaar ging haar toestand gaandeweg achteruit en rond de jaarwisseling werd deze kritiek. De lucide wijze waarop zij dit lot onderging heeft echter op alle betrokkenen een grote indruk gemaakt. Natuurlijk was ze bij tijd en wijle aan angst en boosheid ten prooi. En natuurlijk zag zij haar einde met enige vrees tegemoet. Maar tegelijkertijd straalde zij een geheimzinnig licht uit waarvan men niet gelooft dat het bestaat als men het niet zelf meegemaakt heeft. Ze bleek over een geestelijke kracht te beschikken die uit meerdere bronnen voortkwam. Toen het einde naderde bereidde H  l  ne zich voor op de overgang naar het rijk van Tushita, een bestaansvorm waarin men volgens het boeddhisme in een toestand van permanente zelfkennis verkeert. En tegelijkertijd kon zij samen met pastoor Rabou in het Onze Vader bidden om de komst van het rijk Gods. De cirkel van haar leven werd daarmee gesloten en was volmaakt. Op 15 januari 1991 ging H  l  ne heen. Dat was precies acht jaar nadat zij zich de paradoxale vraag naar het waarom van haar eigen geboorte stelde. Ons rest de vraag naar het waarom van haar dood. En ook deze is paradoxaal want eigenlijk leeft zij nog steeds.

Gabriël van den Brink.